

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника
Тичини Дмитра Михайловича на дисертаційне дослідження
Стецької Христини Степанівни на тему «Запобігання корисливим
насильницьким злочинам, що вчиняються дітьми в Україні», поданого
до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх
справ на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 »Право»

Ступінь актуальності обраної теми

За Конституцією України до основних суспільних пріоритетів і найвищих соціальних цінностей належать людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Саме тому перебіг реалізації державної політики у сфері захисту дитинства тривалий час турбує не лише вчених-юристів і правоохоронців-практиків, а й широкі верстви населення. З метою упровадження в Україні європейських стандартів з охорони прав дитини наша держава взяла на себе низку міжнародно-правових зобов'язань щодо забезпечення належного психічного і фізичного розвитку молоді, її захисту від будь-яких відхилень нормативно врегульованої поведінки.

Сучасні соціально-економічні й політичні перетворення в країні, що пов'язані з реформуванням усіх сфер суспільного життя, неминуче призводять до суттєвих змін у соціальному просторі, зламу колишніх моральних цінностей, норм, традицій, стереотипів мислення. Ці трансформації негативно впливають на формування особистості дітей та сприяють вчиненню ними злочинів й інших правопорушень.

Складною кримінологічною проблемою сьогодення є питання про кримінальну протиправність дітей, яка обумовлена посиленням агресивності та жорстокості їх протиправної поведінки й підвищеною суспільною небезпекою її наслідків. Незважаючи на те, що даний вид злочинності у жодному суспільстві не має домінуючого характеру, їх рівень і структура є показниками морального здоров'я суспільства, індикаторами духовності, ставлення до основних людських цінностей. Необхідність виділення для самостійного кримінологічного дослідження проблем запобігання корисливим насильницьким злочинам, що вчиняються дітьми пояснюється тим, що є потреба концептуального визначення питань: налагодження координації правозастосовної, виховної, інформаційної роботи за участю державних органів, установ й організацій, інститутів громадянського суспільства, працівників, які працюють з дітьми; зниження рівня правопорушень серед

дітей, активізувавши правову освіту та їх участь у суспільно значущій громадській діяльності; забезпечення ефективного правосуддя щодо дітей, які вчинили правопорушення, з урахуванням вікових, соціально-психологічних, психофізичних та інших особливостей розвитку; сприяння розвитку відновного правосуддя; створення ефективної системи реабілітації дітей, які вчинили правопорушення, з метою їх виправлення та ресоціалізації.

У той же час, однією з умов розбудови України як демократичної правової держави європейського зразка є якісне оновлення системи кримінальної юстиції, інституції якої здатні забезпечити охорону прав і свобод людини, боротьбу зі злочинністю, захист інтересів суспільства та держави, у тому числі передбаченими законом засобами поліцейської діяльності. Під час реалізації Кримінального процесуального кодексу України (2012) докорінно змінено модель кримінального провадження, правовий статус його учасників, процесуальну форму досудового розслідування та судочинства загалом. У зв'язку з приведенням кримінального процесуального законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів, особливої актуальності набуває ґрунтовне дослідження правових механізмів функціонування підрозділів Національної поліції України, на які, згідно з компетенцією, покладено завдання щодо запобігання корисливим насильницьким злочинам, що вчиняються дітьми.

Таким чином, актуальність теми дисертаційного дослідження Стецької Христини Степанівни не викликає сумнівів як у науково-теоретичному, так і у практичному аспектах.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Науковий рівень дисертаційного дослідження та наукових публікацій Х. С. Стецької відповідає вимогам, що висуваються до робіт на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Робота виконана у Національній академії внутрішніх справ в рамках відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020), Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021), Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року (постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 453), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р), Державної цільової соціальної програми

«Молодь України» на 2021-2025 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 2 червня 2021 р. № 579), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 року, протокол № 28) та на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 листопада 2020 року, протокол № 23).

Основні положення та результати дисертації відображено у семи наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, три статті – у збірниках тез наукових доповідей. Вони відображають наукову новизну обраної Х. С. Стецькою теми.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

Дисертація за характером і змістом розглянутих питань є одним із перших в Україні комплексним монографічним дослідженням теоретичних і практичних проблем запобігання корисливим насильницьким злочинам, що вчиняються дітьми в Україні в умовах дій кримінального, кримінального процесуального законодавства та правоохоронної практики щодо мінімізації репресивних заходів, впровадження новітніх кримінологічних технологій виховання.

Наголошено, що дотримання міжнародних норм і принципів у сфері захисту прав та інтересів дитини потребує відповідної політичної волі й готовності до оновлення національного законодавства, реформування соціальних інститутів, що забезпечують стабільний розвиток держави, модернізації системи запобігання злочинності та захисту прав неповнолітніх у сфері кримінального судочинства. Міжнародні норми спрямовані на пріоритетність освітніх, виховних, соціальних заходів над каральними із примусовою ізоляцією від суспільства. Тому, у процесі імплементації міжнародних норм важливо збереження своєрідності засобів охорони прав та свобод дитини в Україні; заходів запобігання та протидії злочинності неповнолітніх; власної системи ювенальної кримінальної юстиції, які відображають економічні, політичні, ідеологічні, релігійні та культурно-виховні особливості й самобутність України.

Узагальнені кримінологічні підходи до зарубіжних практик запобігання кримінальним правопорушенням, на основі чого виокремлені напрями проведення ефективних заходів запобігання корисливій насильницькій злочинності дітей в Україні (структурний; психологічний; ситуаційний) на спеціально-кримінологічному та індивідуально-профілактичному рівнях – використовуючи запропоновану та апробовану трирівневу профілактику й корекційну програму як складові системи запобіжних заходів.

Встановлений зміст елементів кримінологічної характеристики корисливих насильницьких злочинів, що вчиняються дітьми з виокремленням відомостей про стан, структуру й динаміку кримінально караних діянь цієї категорії, детермінанти, які сприяють їх учиненню, соціально-психологічних ознак дитини-правопорушника (учасників організованих груп, злочинних організацій, банд, інших формувань) і потерпілих, а також наведено кореляційні зв'язки між окремими елементами, зокрема, доведено зв'язок поведінки дитини й жертви зі ступенем латентності злочинів та ефективністю вжитих заходів запобігання, зокрема:

обґрунтовано (на основі аналізу статистичних показників за 2015–2021 рр.), що корислива насильницька злочинність дітей характеризується зміщенням вікового цензу у бік зменшення; збільшенням посягань на основні цінності людини (життя, здоров'я, свобода, власність), кількості особливо тяжких злочинів, учинених у складі організованих груп, у тому числі шляхом застосування зброї та вибухових речовин, у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння; новаціями, особливою жорстокістю та цинізмом, автономністю;

визначено ступень впливу чинників на різних етапах розвитку конкретної ситуації вчинення корисливого насильницького злочину дитиною, які розподілено на психологічні (мотиви, установки, домагання та очікування, потреби й інтереси) та соціально-ситуаційні (безпосередньої та опосередкованої дії);

типологія дітей, які вчиняють корисливі насильницькі злочини, виходячи з огляду на їх суб'єктивні ознаки (активний, позитивний, протестний, змішаний, а також характеристика їх поведінки як зовнішнього чинника, що має істотний вплив на вчинення ними насильства з метою досягнення корисливих цілей, на основі якої запропонована типологія дітей (провокуюча, нейтральна, добровільна, примусова, випадкова);

оцінено віктимізацію як динамічний процес, що обумовлений інтенсивністю кримінальних загроз, ступенем уразливості потерпілих, їх

поведінкою, ймовірністю застосування корисливих насильницьких дій щодо них, можливістю повторної віктимізації (рецидив), а також модель злочинної поведінки у форматі відносин «дитина–потерпілий–конфліктна ситуація–жертва».

З урахуванням наданої кримінологічної характеристики корисливих насильницьких злочинів, що вчиняються дітьми запропоновані алгоритми (програми) дій працівників ювенальної превенції та оперативних підрозділів Національної поліції щодо запобігання корисливим насильницьким злочинам, що вчиняються дітьми на основі стратегії випередження, яка включає виявлення осіб схильних до протиправних дій та постановку їх на профілактичний облік, своєчасне припинення злочинів на стадії підготовки або замаху; напрями співпраці органів ювенальної превенції Національної поліції України з органами і службами у справах дітей, спеціальними установами та закладами, які здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень у запобіганні корисливим насильницьким злочинам, що вчиняються дітьми.

Викликають певне схвалення розроблені положення стосовно реабілітації дитини у рамках упровадження в Україні засад ювенальної юстиції з урахуванням мінімізації покарання, а також пропозиції щодо напрямів виправлення, які пов'язані з процесом позитивних змін в особистості дитини та створюють у неї готовність до самокерованої правослухняної поведінки й законодавчого забезпечення участі органів і служб у справах дітей, спеціальних установ та закладів, які здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень у такій психолого-педагогічній діяльності.

Результати дослідження опубліковані в фахових виданнях України, а також представлені у вигляді доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях і круглих столах. Публікації повністю відповідають предмету дослідження і вирішують завдання, що були поставлені в дисертації. Отримані висновки й результати авторки з відповідної тематики були впроваджені в ряді профільних закладів вищої освіти України. Таким чином дисертаційне дослідження Стецької Христини Степанівни виконане на достатньому науково-методичному і методологічному рівнях.

Результати і положення дисертації, які виносяться на захист відповідають всім вимогам положення на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість результатів дослідження, положень та висновків досліджень дисертаційної роботи Стецької Христини Степанівни не викликають зауважень. Вони логічно витікають з тексту дисертації та базуються на власних судженнях авторки, зібраних матеріалах, їх аналізі та узагальненні. Подані пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України оформлені належним чином, мають достатнє теоретичне й практичне значення. Висновки логічно поєднані з отриманими результатами.

Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України, низки міжнародних організацій за період 2015–2021 рр.; результати вивчення матеріалів 268 кримінальних проваджень відкритих за ознаками ст. 115, 186, 187, 189, 289 Кримінального кодексу (КК) України упродовж 2015–2020 рр. з усіх областей країни; узагальнені дані анкетувань 81 оперативних працівників та 185 інспекторів ювенальної превенції Національної поліції з Вінницької, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Закарпатської, Київської, Львівської, Одеської, Харківської областей, міст Києва та Харкова; учеників 9–11 класів загальноосвітніх шкіл м. Києва (170 респондентів).

Така емпірична база дослідження засвідчила репрезентативність отриманих результатів.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Результати дослідження, що виносяться на захист, отримані завдяки всебічному використанню комплексного підходу, який передбачає поєднання низки різноманітних методів наукового пізнання – загальнонаукових, спеціальних методів, що обиралися відповідно до предмета, мети, завдань дослідження. Зазначені методи (діалектичний, історико-правовий, системно-структурний, компаративістський, контент-аналізу, моделювання логіко-нормативний, статистичний та соціологічні методи) надали можливість розглянути запобігання корисливим насильницьким злочинам, що вчиняються дітьми в Україні в умовах дій кримінального, кримінального процесуального законодавства та правоохоронної практики щодо мінімізації репресивних заходів, впровадження новітніх кримінологічних технологій виховання.

Також окремо слід звернути увагу, на те, що дослідження ґрунтувалося на компаративістському та правовому моделюванні, що забезпечило його міждисциплінарний характер, поглиблений науковий пошук та слугувало розкриттю специфіки, адаптації та впровадженню міжнародних норм і стандартів відповідно до національного законодавства. Методологічні підвалини таких досліджень забезпечили раціональне поєднання емпіричних та теоретичних методів. Адже перші є ефективними знаряддями отримання й підтвердження лише фактичної інформації (тобто такої, що пов'язана з конкретними ситуаціями, подіями, обставинами тощо). Для обґрунтування ж загальних положень чи висновків застосовано інструментарій теоретико-критичного аналізу, що базується на закономірних принципах побудови аргументаційних процедур. Тим самим окреслено принципівий характер висновків, який неможливо обґрунтувати виключно емпіричними спостереженнями злочинності дітей чи шляхом статистичних досліджень.

Завдяки вмілому підбору методологічного інструментарію, авторка вирішила низку теоретичних і практичних задач.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Сформульовані і аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі можуть бути використані в:

законотворчій діяльності – шляхом запровадження міжнародних правових стандартів до Державної цільової соціальною програми «Молодь України» на 2021-2025 рр. та з метою удосконалення законодавчого забезпечення запобігання вчиненню дітьми злочинів та правопорушень;

практичній діяльності – при розробленні й удосконаленні відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовці методичних рекомендацій з питань організації запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються дітьми;

освітньому процесі та науково-дослідній роботі – під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінології, адміністративної діяльності, а також при проведенні різних видів занять із відповідних дисциплін у процесі підготовці бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України (акт Національної академії внутрішніх справ від 25 січня 2022 року.).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Дисертаційна робота Х. С. Стецької складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (204 найменувань) і шести додатків, викладених на 15 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 264 сторінки, обсяг основного тексту – 202 сторінки.

Зміст дисертації відповідає обраному напрямку та є нагальним в умовах воєнного стану, а вмiло запропонований інтегративний, інституціональний підхід до аналізу корисливої насильницької злочинності дітей та заходів запобігання їй крізь призму виконання соціальними інститутами функцій (регулятивної, відтворення, комунікативної, інтегративної), надало можливість у теорії та практиці визначити фактори, які забезпечують чи заважають формуванню умов соціалізації та мотивації їх до позитивної активності.

Робота є завершеним цілісним дослідженням, в якому вирішено наукове завдання.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці

Отримані результати дисертаційного дослідження Стецькою Христиною Степанівною щодо запобігання корисливим насильницьким злочинам, що вчиняються дітьми в Україні рекомендуються для використання у діяльності закладів вищої освіти, в науково-дослідних розробках установ й організацій, дослідниками при написанні статей та монографій, плануванні досліджень по даному напрямку.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Загалом позитивно оцінюючи наукову роботу Х. С. Стецької, необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту, зокрема:

1. На нашу думку, спірною є позиція дисертант щодо вживання словосполучення «корисливі насильницькі злочини, що вчиняються дітьми» (злочинність дітей), в тому числі й у назві дисертації. У Кримінальному кодексі України йдеться про злочини «неповнолітніх», а не «дітей». Отже, термін «злочинність дітей» не відповідає чинному кримінальному законодавству. І хоча, 8 серпня 2007 року Кабінет Міністрів України своєю

постановою № 1015 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо органів і служб у справах неповнолітніх та спеціальних установ для неповнолітніх» замінив слова «неповнолітніх» на слова «дітей», це не дає підстави говорити, що діти до 16 років, а в деяких випадках до 14 років, – вчиняють корисливі насильницькі злочини.

2. У роботі на основі узагальнення зарубіжного досвіду виокремлені напрями проведення ефективних заходів запобігання корисливій насильницькій злочинності дітей на спеціально-кримінологічному та індивідуально-профілактичному рівнях – використовуючи запропоновану та апробовану трирівневу профілактику й корекційну програму як складові системи запобіжних заходів й заснованих на новому розумінні принципів профілактики, що на думку дисертанта, має замінити неефективний каральний підхід, який залишився Україні у спадок від радянського тоталітаризму (с. 70). Проте, як впливає із змісту розділу 3, насправді йдеться про застосування загальновідомих кримінологічних положень «загальної теорії попередження злочинності», що включає загальносоціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний рівень організації запобіжної діяльності і відповідні заходи профілактики, відвернення і припинення кримінальних правопорушень на різних стадіях злочинної поведінки.

3. Під час захисту, в контексті розроблених авторкою заходів запобігання відповідним злочинам, хотілося би почути думку про кримінологічний вимір наслідків діяльності чинної системи (якщо її можна так назвати) кримінальної юстиції. Тобто як в контексті превентивної діяльності «працює» спілкування дітей із адвокатами, оперативними співробітниками, слідчими, суддями, працівниками служб пробації, так як кінцеві рішення у кримінальних провадженнях (з призначенням чи звільненням від покарання) впливають в подальшому на корисливу насильницьку злочинність дітей.

4. Поза увагою авторки залишилися міжнародні правові акти, які хоча й не безпосередньо, але все ж таки впливають на суспільні відносини у досліджуваній сфері. Також видається недостатньо глибоко опрацьована запобіжна діяльність ювенальної превенції Національної поліції України

Висловлені зауваження носять переважно уточнюючий характер і не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження. Вони переслідують мету запросити автора до наукової дискусії та врахувати зазначені зауваження у подальшій науковій розробці проблематики дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Христини Степанівни Стецької є самостійною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота **Стецької Христини Степанівни на тему «Запобігання корисливим насильницьким злочинам, що вчиняються дітьми в Україні»**, подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні кримінологічних задач запобігання кримінальним правопорушенням в умовах чинного законодавства й реформування органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для них.

2. Дисертація «Запобігання корисливим насильницьким злочинам, що вчиняються дітьми в Україні» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283 та від 19 травня 2023 р. № 502), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 31 травня 2019 р. № 759) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 зі змінами від 21 березня 2022 р. № 341 та від 19 травня 2023 р. № 502), а її автор – **Стецька Христина Степанівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».**

**Провідний науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник**

Дмитро ТИЧИНА